

δὲν παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ καθαρὰ ἀξιώματα τοῦ δικαίου ἔχουν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, δηλαδή εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῶσι· καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐνεργῇ ὁ λαὸς εἰς τὸ κράτος καὶ ἀκόμη τὰ κράτη πρὸς ἄλληλα καὶ ἄς ἀντιλέγει ἡ ἐμπειρικὴ πολιτικὴ ὅσον θέλει. Ἡ ἀληθὴς πολιτικὴ δὲν δύναται νὰ κάμη οὐδὲν βῆμα, χωρὶς πρότερον νὰ ἐξευμενίσῃ τὴν ἠθικὴν· καὶ μολονότι ἡ πολιτικὴ καθ' ἑαυτὴν εἶνε μία δύσκολος τέχνη, ἡ ἔνωσις τῆς ὅμως μὲ τὴν ἠθικὴν δὲν εἶνε διόλου τέχνη· διότι αὕτη χωρίζει τὸν κόμβον εἰς δύο, τὸν ὁποῖον ἐκείνη δὲν γνωρίζει νὰ λύσῃ, ὅταν ἐρίζουσι μεταξὺ τῶν. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ φυλάσσεται εὐλαβῶς, καὶ στοιχίζει τοῦτο ὅσον θέλει εἰς τὴν κυρίαρχον δύναμιν. Ἐδῶ δὲν δυνάμεθα νὰ προσφύγωμεν εἰς ἡμίμετρα καὶ νὰ ἐπινοήσωμεν συνδιαλλαγὴν μεταξὺ δικαίου καὶ συμφέροντος, ἀλλὰ κάθε πολιτικὴ πρέπει νὰ ὑποκλιθῇ πρὸ τοῦ πρώτου καὶ δύναται νὰ ἐλπίσῃ οὕτω ὅτι θὰ φθάσῃ, ἐὰν καὶ βραδέως, εἰς τὴν βαθμίδα εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ λάμψῃ εὐσταθῶς.

II

Περὶ τῆς συμφωνίας τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ἠθικὴν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ δημοσίου δικαίου.

Ἄν ἀπὸ κάθε ὕλην τοῦ δημοσίου δικαίου —κατὰ τὰς διαφόρους ἐμπειρικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ κράτος ἢ τῶν κρατῶν μεταξὺ τῶν— ὅπως σκέπτονται συνήθως οἱ νομοδιδάσκαλοι, ἀφαιρέσω τὴν ἰδέαν, τότε παραμένει ἡ μορφή τῆς δημοσιότητος, τῆς ὁποίας ἡ δυνατότης περιέχει κάθε νομικὴν ἀξιῶσιν, διότι ἄνευ ἐκείνης δὲν θὰ ὑπῆρχε καμμία δικαιολογία, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ νοηθῇ ὡς δημοσίως γνωστὴ, ἐπομένως οὔτε κανὲν δίκαιον, τὸ ὁποῖον νὰ μετεδίδετο ἐξ αὐτῆς.

Αὕτη ἡ ἰκανότης τῆς δημοσιότητος ὀφείλει νὰ ἔχῃ κάθε νομικὴν ἀξιῶσιν, καὶ δύναται τοῦτο διότι κρίνεται εὐκολώτατα ἂν λαμβάνῃ χώραν εἰς μίαν προκειμένην περίπτωσιν, δηλαδή ἂν δύναται νὰ

ένωθῆ με τὰ αξιώματα τοῦ ἐνεργοῦντος ἢ ὄχι, νὰ παραδώσῃ ἓνα εὐχρηστον a priori λογικὸν κριτήριον καὶ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ν' ἀναγνωρίσῃ ἀμέσως τὸ σφαλερὸν τῆς διανοηθείσης ἀπαιτήσεως (praetensio juris) διὰ τῆς πείρας τοῦ καθαροῦ λογικοῦ. Μετὰ μίαν τοιαύτην ἀφαίρεσιν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐμπειρίας, τὰς ὁποίας περιέχει ἡ ἔννοια τοῦ κράτους καὶ τοῦ λαϊκοῦ δικαίου—ὅπως π.χ. ἡ κακεντρέχεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἣτις καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν βίαν—δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ὡς ἐξῆς τὴν τυπικὴν πρότασιν τοῦ δημοσίου δικαίου : «Ὅλαι αἱ πράξεις αἱ ἀναγόμεναι ἐπὶ τοῦ δικαίου ἄλλων ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων τὰ αξιώματα δὲν συμβιβάζονται μετὰ τὴν δημοσιότητα, εἶνε ἄδικοι».

Τὸ αξίωμα τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν μόνον ὡς ἠθικὸν—ἀναγόμενον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρετῆς—ἀλλὰ καὶ ὡς νομικὸν, ἀφορῶν τὸ δίκαιον τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτο διότι αξίωμα τὸ ὁποῖον δὲν ὀφείλει ν' ἀνακοινωθῆ ἐπὶ τῷ φόβῳ ματαιώσεως τοῦ σκοποῦ του καὶ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κρατηθῆ ἀπολύτως μυστικὸν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὸ ὁποῖον τέλος δὲν δύναται νὰ δηλωθῆ δημοσίᾳ χωρὶς νὰ προκαλέσῃ ἀσφαλῶς τὴν ἀντίδρασιν πάντων ἐναντίον του, δὲν δύναται παρὰ νὰ ὀφείλῃ τὴν ἐναντίον αὐτοῦ ἀναγκαστικὴν καὶ γενικὴν ὡς ἐκ τούτου a priori προβληθησομένην ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἀδικίαν μετὰ τὴν ὁποίαν ἀπειλεῖ τοὺς πάντας. Ἐκτὸς τούτου εἶνε ἀπλῶς ἀρνητικὸν αξίωμα, χρησιμεύει δηλαδὴ μόνον πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἐναντίον τῶν ἄλλων ἀδικημάτων καὶ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ ὡς ἓνα αξίωμα ἀναμφισβητήτως βέβαιον καὶ πρὸς τούτοις εὐχρηστον, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὰ ἐπόμενα παραδείγματα τοῦ Δημοσίου Δικαίου.

1. Ὅτι ἀφορᾷ τὸ κρατικὸν δίκαιον (jus civitatis), δηλαδὴ τὸ ἐσωτερικὸν, οὕτω παρουσιάζεται ἡ ἐρώτησις, εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ νομίζουσι ὅτι εἶνε δύσκολον ν' ἀπαντήσουν καὶ ἡ ὁποία λύει

πολύ εύκολα τὸ θεμελιῶδες ἀξίωμα τῆς δημοσι-
εύσεως «εἶνε ἢ ἐπανάστασις ἓνα ἔννομον μέσον
δι' ἓνα λαὸν ὅπως ἀποτινάξη τὴν πιεστικὴν ἐξου-
σίαν ἑνὸς θεωρουμένου τυράννου»; (non titulo,
sed exercitio talis). Τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ ἐξα-
σθενοῦν καὶ εἰς τὸν τύραννον δὲν συμβαίνει οὐ-
δὲν ἄδικον διὰ τῆς ἐκθρονίσεως· ἐπ' αὐτοῦ δὲν
ὑπάρχει ἀμφιβολία. Οὐχ ἦττον εἶνε πάρα πολὺ
ἄδικον ἐκ μέρους τῶν ὑπηκόων νὰ ζητοῦν κατ'
αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ δίκαιόν των καὶ δύνανται
ἐπίσης ὀλιγώτερον νὰ παραπονεθοῦν δι' ἀδικίαν,
ἂν ὑποκύψουν εἰς αὐτὴν τὴν ἔριδα καὶ ὑποστοῦν
κατόπιν τὴν σκληροτάτην τιμωρίαν. Ἐδῶ δύναται
κανεὶς νὰ λεπτολογήσῃ ὑπὲρ καὶ κατὰ, ἂν ζητήσῃ
νὰ ὑπεκφύγῃ ἀπὸ τὰς βάσεις τοῦ δικαίου. Τὸ θε-
μελιῶδες ἀξίωμα τῆς δημοσιότητος ὅμως, διὰ τὸ
δημόσιον δίκαιον, δύναται νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν τὴν
διεξοδικότητα· κατ' αὐτὴν ὁ λαὸς ὁ ἴδιος ζητεῖ
πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς πολιτικῆς συμβάσεως,
ἂν λάβῃ τὸ θάρρος, νὰ δημοσιευθοῦν τὰ ἀξιώματα
τοῦ σκοποῦ ἐνδεχομένης ἀνταρσίας. Βλέπομεν λοι-
πὸν εύκόλως, ὅτι, ἂν ἐθέταμεν ὡς ὄρον, κατὰ τὴν
ἴδρυσιν ἑνὸς πολιτεύματος, νὰ ἐξασκῶμεν εἰς ὠ-
ρισμένας περιπτώσεις βίαν ἐναντίον τοῦ ἄρχοντος,
τότε θὰ ἠδύνατο ὁ λαὸς νὰ σφετερισθῇ μίαν κα-
νονικὴν δύναμιν ἐπὶ ἐκείνου· ἐν τοιαύτῃ ὅμως πε-
ριπτώσει δὲν θὰ ἦτο αὐτὸς ὁ ἄρχων ἢ ἐὰν ἐγέ-
νοντο καὶ τὰ δύο εἰς τοὺς ὄρους τῆς συγκροτήσε-
ως τοῦ κράτους δὲν θὰ ἦτο δυνατόν κανένα. Τὸ
ἄδικον τῆς ἐπαναστάσεως φανερώνεται λοιπὸν
διὰ τούτου, ἐπειδὴ τὰ ἀξιώματα αὐτῆς, ἂν γνω-
στοῦν δημοσίᾳ, καθιστοῦν ἀδύνατον τὸν σκοπὸν
τῆς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ τὴν τηρή-
σουν μυστικῆν. Τὸ τελευταῖον ὅμως θὰ ἦτο ἐκ
μέρους τοῦ ἄρχοντος τοῦ κράτους ἄχρηστον. Δύ-
ναται νὰ λεχθῇ ἐλεύθερα, ὅτι θὰ τιμωρήσῃ οὗτος
κάθε ἀνταρσίαν μὲ θάνατον τῶν πρωταιτίων καὶ
ἄς νομίζουν αὐτοὶ ὅτι ἠθέτησε τὸν θεμελιώδη νό-
μον· διότι ἂν αὐτὸς γνωρίζῃ ὅτι κατέχει τὴν πα-

ντοδύναμον ἐξουσίαν—ἢ ὁποῖα εἰς κάθε πολίτευμα πρέπει νὰ εἶνε τοιουτοτρόπως παραδεκτὴ, διότι, ὅστις δὲν ἔχει ἀρκετὴν ἐξουσίαν νὰ ὑποστηρίξη ἕκαστον εἰς τὸν λαὸν ἐναντίον τοῦ ἄλλου, δὲν ἔχει καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὸν διατάσῃ—τότε δὲν πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τῆς διακοινώσεως τῶν ἀξιωμάτων του νὰ ματαιώσῃ τὸν ἴδιόν του σκοπὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξαρτᾶται, ἂν ἐπιτύχῃ ἢ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ, νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ ἄρχων εἰς τὴν θέσιν τοῦ λαοῦ καὶ ν' ἀρχίσῃ ἐξέγερσιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ φοβεῖται νὰ συρθῇ εἰς ἀπολογία διὰ τὴν προηγουμένην του διοίκησιν.

2. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δίκαιον τοῦ λαοῦ. Μόνον μὲ τὴν προϋπόθεσιν ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε νομίμου καθεστῶτος—δηλαδὴ ἐκείνου τοῦ ἐξωτερικοῦ ὄρου, ὑπὸ τὸν ὁποῖον δύναται πραγματικῶς νὰ δοθῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἓνα δίκαιον—δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐνὸς λαϊκοῦ δικαίου· διότι τοῦτο ὡς δημόσιον δίκαιον περιέχει ἤδη εἰς τὴν ἐννοιάν του τὴν δημοσίευσιν μιᾶς γενικῆς θελήσεως—τῆς ἰδικῆς του—καὶ αὐτὸ τὸ *status juridicus* ὀφείλει νὰ προέρχεται ἀπὸ μίαν ὁποιανδήποτε σύμβασιν, ἢ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ βασίζεται ἐπὶ βιαίων νόμων, ἀλλὰ νὰ εἶνε μία διαρκῶς ἐλευθέρα ἐταιρεία, ὅπως ἡ προαναφερθεῖσα συνδικαλικὴ τῶν διαφόρων κρατῶν. Διότι ἄνευ οἴασδὴποτε νομίμου καταστάσεως, ἢ ὁποῖα νὰ συνδέῃ ἐνεργητικῶς τὰ διάφορα—φυσικὰ ἢ ἠθικὰ—πρόσωπα, ἐπομένως εἰς φυσικὴν κατάστασιν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλο δίκαιον παρὰ μόνον ἓνα ἰδιωτικὸν τοιοῦτον. Ἐδῶ εἰσέρχεται μία ἕρις τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ἠθικὴν—ταύτης ὡς νομοδιδασκάλου θεωρουμένης—ὅπου αὐτὸ τὸ κριτήριον ὁμοιάζει μὲ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀξιωμάτων, ἂν εὔρη τοῦτο τὴν εὐκολον χρῆσιν του οὕτω: ὅτι τὸ συμβόλαιον δεσμεύει τὰ κράτη μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀπολαμβάνουν εἰρήνης μεταξύ των καὶ πρὸς ἄλλα κράτη, μὲ κανένα τρόπον ὅμως νὰ μὴ κάμνουν

κατακτήσεις. Ἐδῶ προβαίνουν αἱ ἐπόμεναι μορφαὶ τῆς ἀντινομίας μεταξὺ πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς, μὲ τὰς ὁποίας ταυτοχρόνως ἡ λύσις αὐτῶν εἶνε ἠνωμένη.

α) «Ἄν ἓνα κράτος ὑπεσχέθη κάτι εἰς ἓνα ἄλλο, π. χ. παροχὴν βοήθειας ἢ ἐκχώρησιν μερικῶν ἐδαφῶν ἢ ὑποκατάστασιν καὶ πρόκειται κάποτε διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κράτους, δύναται νὰ παραβῇ τὸν λόγον τοῦ καὶ θεωρῶν τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς διπλοῦν πρόσωπον, δηλαδὴ πρῶτον ὡς ἄρχοντα ἐπειδὴ δὲν εἶνε ὑπόλογος εἰς κανένα ἐν τῷ κράτει τοῦ καὶ δεύτερον ὡς τὸν ἀνώτατον ἀπλῶς ὑπάλληλον τοῦ κράτους, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ λογοδοτήσῃ ἀπέναντι αὐτοῦ, νὰ καταλήγῃ εἰς τὴν λύσιν ν' ἀπαλάσσειται ἀπὸ τὴν μίαν ἰδιότητά του δι' ὅ,τι ὑπεχρεώθη ἀπὸ τὴν ἄλλην»; "Ὅταν ὅμως ἓνα κράτος—ἢ ὁ ἄρχων αὐτοῦ—διακοινώσῃ αὐτὰ τὰ ἀξιώματά του, τότε φυσικὰ ἢ θὰ τὸν ἀπέφευγεν ἕκαστος ἢ θὰ συνεδέετο μετ' ἄλλων, διὰ ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς θρασυτήτάς του, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πολιτικὴ μὲ ὅλην τὴν πανουργίαν ματαιώνει τὸν ἰδιὸν τῆς σκοπὸν καὶ ἐπομένως αὐτὰ τὰ ἀξιώματα δὲν εἶνε ὀρθά.

β) «Ὅταν μία γειτονικὴ δύναμις αὐξηθῇ εἰς τρομερὸν μέγεθος (*potentia tremenda*) καὶ προκαλῇ ἀνησυχίαν, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θέλει, διότι δύναται, νὰ καταδυναστεύσῃ καὶ ὅτι δίδει εἰς τὰς μετρίας δυνάμεις τὸ δικαίωμα νὰ τῆς ἐπιτεθοῦν συνενωμέναι καὶ χωρὶς προηγουμένην προσβολήν»; Ἐνα κράτος, τὸ ὁποῖον ἐν προκειμένῳ θὰ ἐξεδήλου δημοσίᾳ τὰ ἀξιώματά του, θὰ προεκάλει τὸ κακὸν ἀσφαλέστερον καὶ ταχύτερον· διότι ἡ μεγαλυτέρα δύναμις θὰ προελάμβανε τὰς μικροτέρας καὶ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔνωσιν αὐτῶν, εἶνε τοῦτο μόνον ἓνας εὐθραστος κλάδος ἐναντίον ἐκείνου ποὺ γνωρίζει νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ δικαίωμα καὶ βασίλευε. Αὐτὸ τὸ ἀξιῶμα τῆς κρατικῆς συνέσεως, ὅταν δηλωθῇ δημοσίᾳ, ματαιώνει κατ' ἀνάγκην τὸν ἰδιὸν τῆς σκοπὸν καὶ δὲν εἶνε ὀρθόν.

γ) «Ἐν ἑνὶ κράτει μικρότερον χωρίζη εἰς τὰ δύο ἕνα ἄλλο μεγαλύτερον, εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως χρειάζεται τὸ ἀπομεμακρυσμένον τμήμα του διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν καὶ διατήρησιν του, δικαιολογεῖται ἢ ὑποταγῆ τοῦ μικροτέρου καὶ ἢ ἔνωσιν του μετὰ τὸ μεγάλο»; Βλέπομεν εὐκόλως ὅτι τὸ μεγαλύτερον δὲν ὀφείλει νὰ διακοινώσῃ ἕνα τοιοῦτον ἀξίωμα· διότι ἄλλως ἢ τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος θὰ συνεμάχῃ ἐγκαίρως καὶ θὰ ἐνισχύετο ἢ ἄλλαι δυνάμεις θὰ διεξεδίκουν αὐτὴν τὴν λείαν καὶ ἐπομένως ἢ φανερὰ δήλωσις του θὰ καθίστα τὴν σκέψιν του ἀπραγματοποιήτον· τοῦτο εἶνε ἕνα σημεῖον τὸ ὁποῖον εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε μεγάλου βαθμοῦ διότι τὸ μικρὸν ἀντικείμενον τῆς ἀδικίας δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶνε ἢ ἀποδεικνυομένη ἀδικία πολὺ μεγάλη.

3. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ παγκόσμιον πολιτικὸν δίκαιον, τὸ παρέρχομαι ἐδῶ σιωπηλῶς, διότι ὡς ἐκ τῆς ἀναλογίας αὐτοῦ μετὰ τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὰ ἀξιώματά του εὐκόλως σαφηνίζονται καὶ κρίνονται.

* * *

Κατεδείξαμεν ἐδῶ ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀσυναρμόστου τῶν ἀξιωμάτων τοῦ λαϊκοῦ δικαίου μετὰ τὴν δημοσιότητα εἶνε μία ἀπόδειξις τῆς ἀσυμφωνίας τῆς πολιτικῆς μετὰ τὴν ἠθικὴν, ὡς νομικῆς διδασκαλίας. Τώρα πρέπει ὅμως νὰ μάθωμεν, ποῖος εἶνε ὁ ὄρος, δυνάμει τοῦ ὁποῖου συμφωνοῦν τὰ ἀξιώματά της μετὰ τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν. Διότι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ ἀντίθετον: ὅτι δηλαδή τὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἀνέχονται τὴν δημοσιότητα, εἶνε ὡς ἐκ τούτου καὶ δίκαια, ἐπειδὴ ὁποῖος ἔχει τὴν ἀποφασίζουσαν ἀνωτάτην δύναμιν δὲν εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ γνωστοποιῇ τὰ ἀξιώματά του. Ὁ ὄρος τῆς δυνατότητος ἐνός δικαίου λαῶν εἶνε γενικῶς οὗτος: ὅτι ἀπαιτεῖ ἰδίως ἕνα νομικὸν καθεστῶς· διότι ἄνευ τούτου, δὲν ὑπάρχει κανένα δημόσιον δίκαιον, ἀλλὰ κάθε δίκαιον, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν

ἐκτὸς αὐτοῦ—εἰς φυσικὴν κατάστασιν—εἶνε ἀπλῶς ἰδιωτικὸν δίκαιον. Εἶδομεν λοιπὸν ἀνωτέρω, ὅτι ἓνα ὁμοσπονδιακὸν καθεστῶς τῶν κρατῶν, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀπλῶς ὡς σκοπὸν τὴν ἀποσόβησιν τοῦ πολέμου, εἶνε ἡ μόνη νομικὴ κατάστασις, ἡ ὁποία συνδιάζεται μὲ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὡστε ἡ συμφωνία τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ἠθικὴν εἶνε μόνον δυνατὴ εἰς μίαν ὁμοσπονδιακὴν ἔνωσιν—ἡ ὁποία κατὰ τὰ νομικὰ ἀξιώματα a priori ὑπάρχει καὶ χρειάζεται—καὶ κάθε κρατικὴ σύνεσις ἔχει ὡς νομικὴν βᾶσιν τὴν ἴδρυσιν τῆς πρώτης εἰς τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν τῆς περιφέρειαν, ἄνευ τῆς ὁποίας ὀληθρῆς ἢ σοφιστίας εἶνε ἀφροσύνη καὶ συγκεκαλυμμένη ἀδικία. Αὐτὴ ἡ ψευδοπολιτικὴ ἔχει καὶ τὴν ἠθικὴν θεολογίαν τῆς (kasuistik) εἰς πείσμα τῶν καλλίστων ἰησουητικῶν σχολῶν τὴν *reservatio mentalis* εἰς τὴν σύνταξιν δημοσίων συνθηκῶν μὲ τοιαύτας ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας εὐκαιρίας τυχοῦσης δυνάμεθα νὰ ἐκθέτωμεν ὅπως μᾶς συμφέρη π. χ. τὴν διαφορὰν τοῦ *status quo de fait* καὶ *de droit* τὸν *probabilismus* νὰ σοφίζεται δηλαδή κανεῖς κακοὺς σκοποὺς διὰ καλοὺς ἢ νὰ κάμνη πιθανολογίαν τῆς δυνατῆς ὑπεροχῆς του διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἄρπαγὴν ἄλλων εἰρηνικῶν κρατῶν· τέλος τὸ *peccatum philosophicum* (*peccatillum, baggafelle*): ἦτοι ἡ καταβρόχθις ἐνὸς μικροῦ κράτους, ἐὰν δι' αὐτοῦ γίνεται ἓνα νομιζόμενον πολὺ μεγαλύτερον, νὰ θεωρῆται ἓνα ἀνεπαίσθητον καὶ εὐκολοσυγχωρούμενον πρᾶγμα.*

* Τὴν ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἀξιωμάτων εὐρίσκομεν εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Hofr Garve «Περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς ἠθικῆς μὲ τὴν πολιτικὴν, 1788». Ὁ ἄξιος οὗτος σοφὸς ὁμολογεῖ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τὸ νὰ τὴν ἐπιδοκιμάσῃ ὅμως κανεῖς, ἔστω καὶ μὲ τὴν ὁμολογίαν ὅτι δὲν δύναται ν' ἀναιρέσῃ πλήρως τὰς ἐναντίον τῆς ἐγειρομένας ἀντιρρήσεις, φαίνεται ὅτι εἶνε μίαν μεγαλύτερα παραχώρησις πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶνε ἕλιαν διατεθειμένοι νὰ τὴν κακομεταχειρισθοῦν, ἐνῶ θὰ ἦτο πολὺ προτιμώτερον νὰ τὴν τακτοποιήσουν.

Ἡ συνδρομὴ αὐτὴ δίδει τὴν διπροσωπίαν τῆς πολιτικῆς ἀναφορικῶς μετὰ τὴν ἠθικὴν, νὰ χρησιμοποιοῖ δηλαδὴ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἄποψιν ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ τῆς. Ἀμφότερα, ἡ ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ σεβασμὸς διὰ τὰ δικαιώματα αὐτῶν, εἶνε καθήκοντα· ἐκείνη ὅμως μόνον σχετικὸν ἐνῶ αὐτὸς ἀπόλυτον κατ' εὐθεΐαν ἐπιτακτικὸν καθήκον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ πλήρως καὶ νὰ μὴ τὸ παραβῆ ποτέ, ὅστις θέλει ν' ἀφεθῆ εἰς τὸ γλυκὺ αἴσθημα τῆς εὐεργεσίας. Μετὰ τὴν ἠθικὴν ὡς συναίσθημα συμφωνεῖ εὐκόλως ἡ πολιτικὴ, διὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ δικαιώματα τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς ἄρχοντάς τῆς· μετὰ τὴν δευτέραν τῆς ὅμως σημασίαν—ὡς νομοθέτιδος—πρὸ τῆς ὁποίας ὄφειλε νὰ ὑποκλίνεται, εὐρίσκει σκοπιμώτερον νὰ μὴ παρασυρθῆ εἰς συμφωνίαν, ἀλλὰ νὰ τῆς διαμφισβητήσῃ μᾶλλον κάθε ὑπαρξιν καὶ ὅλα τὰ καθήκοντα νὰ τὰ μεταβάλλῃ εἰς ἀπλᾶς προαιρέσεις· οὗτος δὲ ὁ δόλος μιᾶς ψοφοδεοῦς πολιτικῆς θὰ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ματαιωθῆ παρὰ τῆς φιλοσοφίας διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐκείνων ἐκ τῶν ἀξιωμάτων τῆς, ἂν μόνον ἐτόλμα αὕτη νὰ παρέξῃ εἰς τοὺς φιλοσόφους τὴν δημοσίευσιν τῶν ἰδικῶν τῆς ἀξιωμάτων.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἄποψιν προτείνω ἓνα ἄλλο θεμελιώδες καὶ ἐπιβεβαιωτικὸν ἀξίωμα τοῦ δημοσίου δικαίου, τοῦ ὁποίου ἡ τυπικὴ μορφή εἶνε ἡ ἑξῆς: «Ὅλα τὰ ἀξιώματα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνάγκην τῆς δημοτότητος—διὰ νὰ μὴν ἀποτύχουν τοῦ σκοποῦ των—συμφωνοῦν μετὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν πολιτικὴν». Διότι, ἂν ἔφθανον εἰς τὸν σκοπὸν των μόνον μετὰ τὴν δημοσίευσιν, τότε θὰ ἦσαν σύμφωνα μετὰ τὸν γενικὸν σκοπὸν τοῦ κοινοῦ—τῆς εὐτυχίας—μετὰ τὸν ὁποῖον νὰ συμφωνήσῃ εἶνε τὸ καθαυτὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς—νὰ τὸ κάμῃ εὐχарιστημένον μετὰ τὴν κατάστασίν του. Ἄν ὅμως αὐτὸς ὁ σκοπὸς ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς δημοσιεύσεως, δηλαδὴ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως πάσης δυσπιστίας ἐναντι τῶν ἀξιωμάτων τῆς, τότε ὀφείλουν αὐτὰ νὰ συμ-

φωνοῦν μὲ τὰ δικαιώματα τοῦ κοινοῦ, διότι εἰς αὐτὸ καὶ μόνον εἶνε δυνατὴ ἡ ἔνωσις ὄλων τῶν σκοπῶν. Τὴν περαιτέρω διεξαγωγὴν καὶ συζήτησιν αὐτοῦ τοῦ αξιώματος πρέπει νὰ τὴν ἀναβάλω δι' ἄλλην εὐκαιρίαν ἂν καὶ εἶνε ἓνας θεμελιώδης τύπος καὶ πρέπει νὰ τὸν ξεχωρίσω ἀπὸ ὄλους τοὺς ἐμπειρικοὺς ὅρους—τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐτυχίας—καὶ τοῦ ὕλικου τῶν νόμων.

* * *

Ἐάν εἶνε καθῆκον, ἐὰν εἶνε ταυτοχρόνως βásiμος ἐλπίς, νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ καθεστῶς ἐνὸς κοινοῦ δικαίου, ἔστω καὶ μόνον εἰς μίαν προσέγγισιν ἀπείρως προοδευτικὴν, τότε ἡ ἰδέα τῆς αἰωνίας εἰρήνης, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ μέχρι σήμερον ἐσφαλμένας νομιζομένας συνθήκας εἰρήνης—κυρίως ἀνακωχάς—δέν εἶνε κενὴ ἰδέα ἀλλὰ ἓνα πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον λύεται καὶ σταθερῶς πλησιάζει τὸ τέλος του· διότι οἱ καιροὶ εἰς τοὺς ὁποίους συμβαίνουν παρόμοιαι πρόοδοι ὑπάρχει ἐλπίς νὰ συντομεύωνται πάντοτε.